LUND UNIVERSITY

Review of Åsa Ringbom "Åländska kyrkor berättar" (2010)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2012

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (2012). Review of Åsa Ringbom "Åländska kyrkor berättar" (2010). *Fornvännen*, *107*(2), 139-140.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Recensioner

Åsa Ringbom, *Åländska kyrkor berättar. Nytt ljus på medeltida konst, arkitektur och historia*. Ålands Museum, Mariehamn 2010. 160 s. ISBN 978-952-5614-34-3. (Engelskspråkig utgåva: The Voice of the Åland Churches. New Light on Medieval Art, Architecture and History. Ålands Museum, Mariehamn 2011. 160 s. ISBN 978-952-5614-42-8.)

Åland är demilitariserat sedan 1856, men det hindrar inte att Ålands kyrkor är i fokus i en konflikt som har pågått i ett par decennier. Här, i mötet mellan två kulturer och två språk finns ett antal relativt välbevarade medeltida kyrkor – rika i arkitektur, bilder och inventarier. Och med rätta har kyrkorna dragit till sig stort intresse såväl lokalt som från båda fastlanden. Men dateringarna av kyrkobyggandet har varit och är fortfarande omtvistade. Själv har jag följt konflikten på betryggande distans. För en gångs skull kunde jag önska mig att dateringar inte var så centrala i studiet av det förflutna, men det är ofrånkomligt: dateringar är viktiga. För en upplevelse av arkitekturens skönhet kan det vara likgiltigt om kyrkan är uppförd på 1200-talet eller 1400-talet, men i berättelsen om Ålands historia gör tiden en skillnad.

1990 startade konstvetaren och arkeologen Åsa Ringbom från Åbo Akademi ett tvärvetenskapligt projekt, »Ålands kyrkor», där syftet var en publicering av de kyrkorna och att »äntligen sätta punkt för alla spekulationer kring kyrkornas ålder» (s. 134). Punkt skulle sättas med hjälp av »objektiva» naturvetenskapliga metoder – dendrokronologi, ^{14}C och murbruksdateringar. Med tanke på det finska kyrkoverkets samtidiga upphörande och osäkerheten om kyrkornas ålder var detta vid ett första påseende två lovvärda ambitioner.

Av tänkta nio volymer har hittills utkommit tre med kyrkobeskrivningar och nu även en volym med en sammanfattande översikt. Strategin påminner således om Sockenkyrkoprojektets översikt, som publicerades när projektet kommit ungefär halvvägs i sin utgivning av landskapsrapporter. Men hellre en summering i förtid än ingen summering alls. Varje översikt för forskningen framåt och översikten kan vara till glädje för en bredare publik; själv har jag stor nytta av översikten över de svenska sockenkyrkorna. När det sedan gäller att sätta punkt för spekulationerna om dateringar så har projektet tvärtom resulterat i ett antal nya frågetecken. Men även frågetecken kan föra forskningen framåt, förutsatt att debatten är konstruktiv.

Boken är snygg, lättläst, generöst illustrerad och disponerad i tre huvudkapitel. Kapitel 1 »Sekel för sekel» presenterar kyrkobyggandet uppdelat på århundraden – från 1000-talet till och med 1900-talet. Tyngdpunkten ligger på 1200-talet, då de första stenkyrkorna restes enligt Ringbom, och på 1400-talet med många ombyggnader och tillbyggnader. Kontroversiellt är här hur 1000-talet beskrivs. Var Åland präglat av folktomhet eller kontinuitet i bebyggelsen? Ringbom parerar frågan försiktigt, men med en böjelse för kontinuitet: »Framtida forskning kommer förhoppningsvis att ge mera besked.» (s. 9).

Kapitel 2 »Kyrka för kyrka» presenterar 17 medeltida kyrkor i alfabetisk ordning – eller åtminstone kyrkor med medeltida rötter; avsnittet om Kökar är författat av Kenneth Gustavsson. Presentationerna är utmärkta och jag imponeras av kyrkornas kalkmålningar och inventarier som har överlevt. De många nya dendrokronologiska dateringarna av träskulpturer utgör här ett väsentligt bidrag från forskningsprojektet; jag noterar att flera skulpturer dateras till det omstridda 1200-talet. Sedan är det lite besvärligt att behöva bläddra fram och tillbaka mellan kapitel 1 och 2 för att se de relevanta illustrationerna. Det hade varit önskvärt med grundplaner över alla kyrkorna oavsett datering. För fastän medeltiden är i centrum enligt bokens titel så får man mycket relevant information om senare århundradens kyrkobyggande också.

Kapitel 3 med den retoriska rubriken »Projektet Ålands kyrkor och nödvändigheten av tvärvetenskaplig forskning» är lite avvikande till sin

karaktär. Bokens tvåspaltiga layout övergår här till fyra spalter och sidnumret flyttar ned på sidan. Texten är en redovisning av projektets metoder och resultat. Den är mer svårtillgänglig än i de andra huvudkapitlen – målgruppen är knappast längre en allmän publik. Dateringar uppnådda med olika metoder redovisas tillsammans i diagram för att övertyga om murbruksdateringarnas trovärdighet. Kapitel 3 utgör således mest av allt en plädering för projektets metoder och dateringar. Bokens avslutas så med ordförklaringar, personregister och en bibliografi.

Åländska kyrkor berättar måste berömmas för sin presentation av kyrkorna och projektet i en relativt lättillgänglig och estetiskt tilltalande form. Även projektets ambition att utveckla nya metoder för dateringar av kyrkor måste lovordas, liksom revideringen av tidigare dateringar utförda 1990–94.

Den åländska kyrkokonflikten antyds i två meningar i den svenska utgåvan (s. 152) med omtal av Markus Hiekkanens »ständiga kritik sedan 1994», men anonymt i den engelska utgåvan (p. 152). Konflikten, som har florerat i många sammanhang genom åren, också i *Fornvännen* (1998; 2012), handlar om murbruksdateringarnas tillförlitlighet i förhållande till andra metoder och därmed om åldern på de åländska kyrkornas olika byggnadsdelar.

Forskning livnär sig på att nya perspektiv, metoder, empiri, teser eller hypoteser bryts mot varandra, kort sagt på konstruktiv debatt. När det gäller Ålands kyrkor och deras dateringar har debatten med dess kritik och försvar kanske gått utöver det konstruktiva. Utan att behöva ta ställning måste jag konstatera att murbruksdateringen som metod fortfarande är kontroversiell; den har inte accepterats som normalvetenskap. Här är det ännu dendrokronologi som dominerar.

I stället för att ta ställning i frågan om dateringarnas tillförlitlighet reagerar jag på två principiella saker. Jag reagerar på bokens titel, *Åländska kyrkor berättar*, som upprepas i formuleringen »att låta dem [kyrkorna] själva berätta om medeltiden på Åland» (s. 7) och i intervjuer med Ringbom: »Vi spekulerar inte. Vi lyssnar till vad kyrkorna berättar för oss.» (www.nyan.ax, 12 juni 2010). Men kyrkorna själva berättar ju ingenting. Det är ett subjekt, Åsa Ringbom, som berättar om Ålands kyrkor, och det är inget fel i det.

På samma sätt reagerar jag på formuleringen »objektiv kronologi» och »sätta punkt». Från den ena sidan av Charles Percy Snows berömda och beryktade klyfta mellan humaniora och naturvetenskap, alltså sett från de stilistiska och typologiska tolkningarna, kan naturvetenskapliga analyser verka så mycket bättre, men inte är de objektiva, nej långt ifrån. Genom hela processen från provtagning till dateringsresultat sker en lång serie av val av t.ex. metod och prover samt bedömningar av kontaminering och resultat som alla utförs av ett eller flera subjekt, vilket tydligt framgår av redovisningen i boken. Här uppträder därtill självklart subjektiva formuleringar om vad som är rimliga eller orimliga dateringar. Tron på en »objektiv kronologi» (s. 6, 134) är en illusion! Vetenskap fungerar inte på det sättet. Låt mig rekommendera läsning av t.ex. Bruno Latour, *Laboratory Life. The Construction of Scientific Facts* (1979).

Avslutningsvis kan boken rekommenderas alla som är intresserade av medeltida kyrkor, oavsett om man accepterar metoderna och dateringarna eller ej. Sedan överlåter jag gärna till någon vetenskaps- eller arkeologihistoriker att undersöka hur ny forskning utvecklas och debatteras med Ålands kyrkor som exempel.

Jes Wienberg
Institutionen för Arkeologi och Antikens historia
Lunds universitet, Box 117
SE–221 00 Lund
Jes.Wienberg@ark.lu.se

Michaela Helmbrecht, *Wirkmächtige Kommunikationsmedien. Menschenbilder der Vendel- und Wikingerzeit und ihre Kontexte.* Acta Archaeologica Lundensia, Series Prima in Quarto. Lund 2011. 540 s. ISBN 978-91-89578-38-8.

Denna bok handlar om människobilder och figurframställningar från vendel- och vikingatiden, ett material med flera välkända motiv som har diskuterats av forskare under mycket lång tid. Man kan framför allt peka på de praktfulla hjälmarna från Vendel och Valsgärde med pressbleck som visar krigare och ryttarbilder, och de got-